

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бибихин В. В. Введение в философию права / В. В. Бибихин. — М.: Изд-во РАН, 2005. — 345 с.
2. Бошно С. В. Правоведение: учебное пособие / С. В. Бошно. — М.: Право и закон, 2002. — 416 с.
3. Бузский М. П. Субъектная основа бытия и регулирования общества / М. П. Бузский. — Волгоград: Издательство ВолГУ, 2002. — 248 с.
4. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учебник / А. Б. Венгеров. — М.: Юриспруденция, 2000. — 528 с.
5. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности / Н. В. Витрук. — М.: Норма, 2008. — 210 с.
6. Габдуллина К. Г. Социология: учебник / К. Г. Габдуллина, Е. Р. Раисов. — Алматы: Нур-пресс, 2005. — 202 с.
7. Гартман Н. Философия ценностей и ценностная этика / Н. Гартман // Этика. — СПб.: Владимир Даль, 2002. — С. 5–82.
8. Гуревич П. С. Проблема целостности человека / П. С. Гуревич. — М.: ИФ РАН, 2004. — 178 с.
9. Общая теория права / Жан-Луи Бертелье. — М.: Nota Bene, 2000. — 576 с.
10. Проблемы общей теории права и государства: учебник / Под общ. ред. проф. В. С. Нерсесянца. — М.: Норма, 2004. — 813 с.

УДК 340.12

Галківська М. Б., здобувач кафедри теорії та історії держави і права ЛьвДУВС

Методологія дослідження філософсько-правових засад маніпулювання правосвідомістю працівників ОВС

У статті здійснено спробу розкрити зміст філософсько-правових засад маніпулювання правосвідомістю працівників ОВС, з'ясувавши методологічну структуру дослідження. Окрім цього, пропонуємо дослідження відображено тези, з погляду яких проблема маніпулювання свідомістю працівника правоохоронних органів набула значення самостійного й незалежного об'єкта дослідження головню у ХХ ст. Такий стан речей, найімовірніше, зумовлений синхронним зростанням уваги до професійних особливостей конкретних професій загалом, розвитком юридичної деонтології як науки зокрема, а також високим рівнем усвідомлення юридичних і фактичних наслідків юридичної професії, зокрема праці правоохоронця.

Ключові слова: методологія, філософія права, маніпуляція, правосвідомість, працівник ОВС.

Сделана попытка раскрыть содержание философско-правовых основ манипулирования правосознанием работников ОВД, выяснив методологическую структуру исследования. Кроме этого, предьявляемым исследованием отражены положения, с точки зрения которых проблема манипулирования сознанием работника правоохранительных органов приобрела значение самостоятельного и независимого объекта исследования в основном в ХХ в. Такое положение вещей, скорее всего, обусловлено синхронным ростом внимания к профессиональным особенностям конкретных профессий в целом, развитием юридической деонтологии как науки в частности, а также высоким уровнем осознания юридических и фактических последствий юридической профессии, в частности работы милиционера.

Ключевые слова: методология, философия права, манипуляция, правовое сознание, работник ОВД.

An attempt to reveal the contents of the philosophical and legal foundations of the manipulation of justice

workers ATS ascertained methodological framework of the study. In addition, requirements study reflected the situation in terms of which the problem of manipulating the consciousness of law enforcement agencies gained importance of an independent object of research is mainly in the twentieth century. This state of affairs is likely due to the simultaneous increase in attention to the specific features of professional occupations in general, the development of legal ethics as a science in particular, as well as a high level of awareness of the legal and factual consequences of the legal profession, in particular the work of a policeman.

Keywords: methodology, philosophy of law, manipulation, legal consciousness, a police officer.

Постановка проблеми. Методологічна специфіка вивчення феномену свідомості загалом та феномену маніпулювання професійною свідомістю працівника ОВС зокрема полягає в пізнанні особистості конкретного суб'єкта. Наше завдання полягає в тому, щоб не просто проаналізувати основні підходи до методології в сучасних філософсько-правових студіях, не лише виокремити панівні підходи до вивчення свідомості особи, але й запропонувати власну ефективну систему вивчення проблеми маніпуляції професійною свідомістю працівника ОВС як високоорганізованого та впливово суб'єкта суспільного життя.

Задля досягнення наукової мети потрібно здійснити комплексний аналіз самостійних категорій «свідомість» та «маніпуляція», об'єднати їх в єдину складну систему, репрезентуючи цілісне поняття маніпулювання свідомістю працівника ОВС.

Стан дослідження. Аналізом означеної проблеми протягом багатьох століть займалися вчені-представники різних держав. Зокрема, вивчали: В. Гусарєв, О. Тихомиров, І. Кальной, М. Кельман, Ю. Козенко, Л. Орбан-Лембрик та багато інших.

Виклад основних положень. Оскільки наша наукова студія характеризується значною міждисциплінарністю, вважаємо, що комплекс нашого методологічного наукового пошуку можна умовно розділити на чотири етапи: на першому варто дослідити основні засади методології наукових досліджень, наближених до нашої проблематики; на другому – дослідити основні підходи до проблеми юридичної методології (за М. Кельманом); на третьому – дослідити основні підходи до проблеми психологічної методології (за Л. Орбан-Лембрик); на четвертому – запропонувати власну методологію дослідження поняття маніпулювання свідомістю працівника ОВС.

Отже, говорячи про відмінність між методикою й методологією дослідження феномену маніпулювання свідомістю працівника ОВС, варто принагідно вказати, що: 1) методологія відрізняється від методики тим, що до межі насичена знаннями й охоплює чітко відмежоване рафіноване дослідження, яке підпорядковане нормуванню в єдності з проектуванням і критикою як складниками методологічного мислення; 2) методологічна робота не є дослідницькою в «чистому вигляді»; вона містить також критику і схематизацію, програмування і проблематизацію, конструювання і проектування, онтологічний аналіз і нормування; її суть полягає не тільки у створенні заново; вона обслуговує всю людську діяльність проектами і приписами, що перевіряються не на істинність, а на можливість; 3) методологія розширює наукові підходи, створюючи композиції з різних знань і підтримуючи лінію на розрізнення типів знання й відповідних їм типів мислення, надаючи підґрунтя для такого розрізнення, вона створює і використовує знання про знання, плекаючи саму себе; 4) методологія поєднує знання про діяльність і мислення зі знаннями про об'єкти цієї діяльності та мислення, безпосередньо об'єктивні знання з рефлексивними, саме у способах такого поєднання й закладена найважливіша особливість методології, що задає логіку рефлексії; 5) методологія враховує відмінності та множинність позицій дослідника щодо об'єкта,

що веде до роботи з різними уявленнями про одне й те саме, як характерної риси мислєдїяльностї; б) у методологїї об'єднання знань відбувається не за схемами об'єкта, а за схемами самої діяльностї шляхом фокусування професїональних уявлєнь, участї в єдинїї кооперацїї та мисленнєвїї обробцї окремо взятого об'єкта методологування [3, с. 198].

Пїзнання поняття манїпулювання свїдомїстю працювника ОВС може бути і рацїональним, і не рацїональним. Для рацїональнїї картини свїту характернї такї риси: абсолютенний і безкїнечний простїр, тотожний собї, абсолютенний безкїнечний односпрямований час; матерїя і два об'єкти не можуть водночас займати і один і той самий простїр; минулї подїї безповоротно загубленї; майбутнї подїї емперїчно недосяжнї; не можна водночас перебувати у двох мїсцях; існування можливе тїльки в єдинїї часовїї системї; цїле бїльше за частину; нїщо не може бути істинним і неїстинним водночас.

В основї ж іррацїональнїї методологїї лежать такї положення, як цїлїснїсть, або холюномнїсть; багатовимїрнїсть проблеми, що розглядається, одночасно пїдхїд з рїзних позицїй; фундаментально-аксіологїчний метод; еврїстичний креацїонїзм; інтуїцїя [3, с. 128].

Що стосується основних вїдмїнностей мїж рацїональним та іррацїональним пїзнанням, то такими є: 1) однозначна детермїнацїя для рацїонального та неоднозначна обумовленїсть, синхроннїсть для іррацїонального; 2) об'єктивна достовїрнїсть, здатнїсть перевїрити для рацїонального та суб'єктивна достовїрнїсть, неможливїсть перевїрити для іррацїонального; 3) адекватна трансляцїя і переклад на іншї мови для рацїонального та неповна усвїдомленїсть, інтуїтивнїсть для іррацїонального; 4) дискурсивнїсть, усвїдомленїсть для рацїонального та континуальна цїлїснїсть для іррацїонального; 5) пов'язанїсть із кїлькїсними характеристиками об'єктів для рацїонального та пов'язанїсть з якїсними характеристиками об'єктів; 6) використання для осмислення матерїально-технїчної сфери для рацїонального та використання для осмислення духовно-гуманїтарнїї сфери для іррацїонального; 7) зв'язок із функцїями лївої пївкулї мозку і «денною» свїдомїстю для рацїонального та зв'язок із функцїями правої пївкулї мозку і «нїчною свїдомїстю» для іррацїонального; 8) переважно просторова характеристика об'єктів для рацїонального та часова характеристика для іррацїонального [3, с. 324].

Конфлїктнї моменти методологїї дослїдження манїпулювання свїдомїстю працювника ОВС можуть виявитися в: уточненнї меж рацїональностї, бїльш-менш чїтке визначення цїлей меж і можливостей рацїонального методу в гуманїтарному дослїдженнї; обговореннї статусу й характеру таких наукових методів, якї пїдпадали пїд рацїональнї, але використовувалися рацїональною методологїєю неефективно; можливостї і статусу іррацїональнїї методологїї в межах природничо-наукового знання; дослїдженнї меж компетенцїї іррацїональнїї методологїї; уточненнї меж компетенцїї іррацїональнїї методологїї; з'ясуваннї ролї лївої і правої пївкуль головного мозку в методологїї гуманїтарного знання; функцїональному аналізї «деннїї» і «нїчної» свїдомостї як форм освоєння свїту людиною [3, с. 243].

Отже, методологїя дослїдження поняття манїпулювання свїдомїстю працювника ОВС передбачає бїльш широкий спектр засобів, а також саме вчення про сукупнїсть засобів, осмислення доцїльностї використання того чи іншого інструментального набору, участь у нїй автора тощо. У цьому й розкривається суть першого етапу дослїдження методологїї нашої студїї.

Другий етап розпочнімо з того, що оскільки панівну роль в нашій науковій розвідці відведено саме праву – як владному регулятору суспільних відносин, на перший погляд, може видатися, що саме постать правоохоронця як особи, що уособлює неабиякий суспільний вплив, тут постає центровою. Втім, це не зовсім так. Перш за все ми намагаємось опанувати загальнолюдське поняття носія свідомості, потім проаналізувати суть маніпуляції як суспільно шкідливого процесу, а вже на завершення транспортувати все це на представника конкретної професії. Для нас правоохоронець – це насамперед людина, а вже потім представник професійної групи.

З огляду на це, основними юридичними принципами дослідження вибрано антропологічний та персоналістичний принципи, що передбачають позаісторичний розгляд людини як частини живої природи та вимагають поваги до персони і її особливої, змістовно визначеної гідності. Саме правосуб'єктність останніх є, з одного боку, правовою характеристикою вільних індивідів, а з іншого – необхідною передумовою існування права. Схожої думки дотримується російський дослідник І. Кальной, який зазначає, що дослідження права поза антропологічним виміром втрачає сенс, оскільки саме людина, а не держава чи право, є «першореальністю» [2, с. 45].

З огляду на такі судження, в центрі нашого дослідження ставимо все ж особу, а не право, що й зумовило вибір композиції, напрямку й методики дослідження.

Загалом найбільш вдалим прикладом структуризації й логічного впорядкування методології дослідження поняття маніпулювання свідомістю працівника ОВС можна вважати аналогію, проведenu за прикладом загальнотеоретичного структурування, яке запропонував М. Кельман. Дослідник наполягає на виокремленні різних рівнів (вертикальної структури) методології. За таких умов дослідження поняття маніпуляції свідомістю працівника ОВС можна здійснювати на: 1) світоглядному рівні, на якому визначаються основні напрямки і загальні принципи цього процесу; 2) загальнонауковому (міждисциплінарному) рівні, що використовується під час дослідження об'єктів, які можуть бути предметами дослідження двох і більше наук – наприклад, концепт «свідомість»; 3) спеціально-науковому, власне юридичному рівні, характерному для вивчення загальних особливостей юридичного феномену, наприклад, функцій професійної свідомості; 4) спеціально-юридичному рівні, характерному для вивчення особливих, галузевих властивостей того чи іншого юридичного феномену, наприклад, взаємозв'язку прогресу правоохоронної діяльності та маніпуляції свідомістю працівника ОВС.

Якщо ж говорити не про вертикальну рівневу структуру, а про систему, тобто горизонтальну конструкцію методології дослідження поняття маніпулювання свідомістю працівника ОВС, то тут варто вказати на наявність взаємопов'язаних елементів. Основним серед таких є методологічний світогляд – тип домінантного мислення, який не зведений лише до типів раціональності як такої, а враховує і вплив на неї інших форм пізнання і відображення світу. Він передбачає орієнтацію юридичного дослідження на ідеологічно неупереджене й об'єктивне дослідження реального правового життя, звільнення правознавства від нашарувань псевдонауки, догматичного й апологетичного характеру, позбавляє упередженості, розширює теоретичний і методологічний діапазон. Іншими словами, він вказує на пріоритетні в дослідника ідеали дослідження, звісно, поміж тих, що наявні в його арсеналі [3, с. 313].

Методологічний світогляд не залежить від предмета, об'єкта чи мети дослідження, натомість мета, об'єкт і предмет залежні від нього. Саме від об'єктивного методологічного світогляду залежить діапазон парадигм, які панують у юридичній науці.

На відміну від правового світогляду, правові парадигми здебільшого не поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. Парадигма (концепція) — це сукупність підходів того чи іншого часу і простору, в якому працює дослідник. Її можна розглядати як колективний об'єктивний мікросвітогляд певної наукової школи. Правова парадигма розглядається як така, що має спільне загальне з попередніми, але водночас і відрізняється від них, а з іншого боку, вміщує і сферу домінантних соціальних регулятивів [1, с. 37–52].

Безпосередньо від парадигм залежать методологічні підходи. Оскільки методологічний підхід містить різноманітні наукові знання і методи, пов'язані між собою, їх можна поділити на: 1) предметні: ліберальний, демократичний, гуманістичний, природно-правовий, інформаційний та багато інших; 2) власне методологічні: аксіологічний, діяльнісний, структурний, функціональний, системний, компаративний, психологічний, синергетичний та багато інших [3, с. 324].

Що стосується найбільш типових підходів до дослідження проблеми маніпулювання професійною свідомістю працівника ОВС, то тут треба зазначити про наявність: 1) юридичного підходу, який визначає зміст відповідних правових категорій, яким він має бути, та логічно коректне виявлення нормативного змісту вербальних конструкцій, у яких існує правовий припис; 2) філософського підходу, сутність якого не зводиться лише до поширення філософського дискурсу, що особливо актуально в межах нашої міждисциплінарної студії; 3) психологічного підходу, без якого неможливо осмислити категорію свідомості людини; 4) семіотичного підходу, який базується на загальних дослідницьких програмах сучасної семіотики як науки про тексти, об'єкти, дії як знаки, що одержують значення в межах тієї чи іншої культури і намагається знайти правила, що у знаках породжують зміст; 5) організаційного підходу, що є багато в чому новим для вітчизняної юридичної науки, хоча в західній науці використовується давно і планоно. Він припускає розгляд державно-правових явищ в організаційно-теоретичному аспекті та у співвідношенні з методологічними принципами юридичної науки.

Зуважмо, що науковий підхід, своєю чергою, визначається вже не стільки просторово-часовим континуумом, скільки прив'язкою до об'єкта, предмета і мети дослідження. Саме ці категорії впливають на вибір дослідником того чи іншого підходу, до якого належать певні групи методів. Серед компонентів методологічного підходу один або декілька методів є основними, а інші — похідними, залежними від них.

Структура методів у юридичній науці: загальнораціональні методи — аналіз-синтез, індукція-дедукція, узагальнення-абстрагування; філософські методи — діалектичний та метафізичний, феноменологічний, герменевтичний; загальнонаукові методи — системний, структурний, функціональний, синергетичний; спеціальні методи, що мають значення для окремих наук, наприклад, спеціально-юридичний тощо.

Отож, на вершині цього дослідницького конструкта розміщений ідеал як чисте мислення. Його логічно синонімізувати з предметом дослідження або з досягненням дослідницької мети, у нашому випадку — осягнення феномену маніпулювання свідомістю працівника ОВС.

Існує п'ять методологічних рівнів осягнення нашого об'єкта: макрорівень, або методологічний аналіз, тобто ґрунтовність аналізу; мезорівень, тобто методологічна рефлексія, або рефлексивно-мисленнєве напруження; екзорівень, тобто методологічне розуміння, або відтворення і передбачення думки опонента; макрорівень, тобто методологічна мислення, або осягнення так званої «чистоти мислення»; мегарівень, тобто методологічна робота, або планування ковтальної культури; метарівень, тобто

методологічна діяльність, або розвиток професійності дослідника [3, с. 324].

Найбільш вдалим прикладом структуризації й логічного впорядкування методології дослідження поняття маніпулювання свідомістю працівника ОВС можна вважати аналогію, проведenu за прикладом загальнотеоретичного структурування, що запропонував М. Кельман. Дослідник наполягає на виокремленні різних рівнів (вертикальної структури) методології. За таких умов дослідження поняття маніпулювання свідомістю працівника ОВС можна здійснювати на: 1) світоглядному рівні, на якому визначаються основні напрямки і загальні принципи наукового пізнання; 2) загальнонауковому (міждисциплінарному) рівні, що використовується під час дослідження об'єктів, які можуть бути предметом методологічного підходу; 3) спеціально-науковому, власне юридичному, рівні, що властивий вивченню загальних особливостей юридичного феномену; 4) спеціально-юридичному рівні, характерному для вивчення особливих, галузевих властивостей того чи іншого юридичного феномену.

Для досягнення цієї дослідницької мети варто розраховувати не лише на юридичну методологію, але й на методологію психологічну. Саме тому ми переходимо до третього етапу опрацювання нашої наукової студії. Зокрема, врахуємо принципи психологічної науки, тобто її основні ідеї, що стане запорукою фаховості наукової студії. Серед психологічних принципів назвемо такі: 1) активності як необхідної умови життєдіяльності суб'єкта. Цей принцип немало важливий у нашому дослідженні, адже правоохоронець — не просто активний учасник суспільного життя, а й впливовий його учасник; 2) єдності свідомості і діяльності, який враховує факт обов'язкової прив'язки поведінки людини до її раціонального компоненту психіки. Принцип дозволяє виявляти мотиви діяльності правоохоронця, шляхи його стимуляції, а також мотивації правопорушника-маніпулятора; 3) гуманізму, що зумовлює морально-етичні аспекти пізнання, визнає і трактує людину як найвищу цінність, зокрема й особу-правоохоронця, а також враховує факт людської природи особи-маніпулятора [5, с. 9].

Однією з найпоширеніших методологічних проблем будь-якого дослідження є вдала кореляція та зіставлення основних елементів методологічного інструментарію. Спробуємо описати вибраний методологічний арсенал, спрямований на досягнення дослідницької мети, відтак зафіксувати четвертий етап методологічної розвідки.

Як відомо, саме об'єкт дослідження диктує вибір: — світоглядних принципів — керівних ідей, вихідних положень теорії, вчення, науки, світогляду загалом, що визначають парадигми; — підходів — дослідницьких ідей певних категорій, що визначають особливості вияву, добору й систематизації науковцем досліджуваних фактів; — методів — систематизованої сукупності кроків, дій, які варто вчинити задля досягнення конкретної мети; а подекуди стихійних прийомів — конкретних методологічних, ситуативно доречного застосування певного методу пізнання чи їх поєднання.

З огляду на це, сама тільки назва вказує на парадигми, які пронизують усе дослідження: 1) аксіологічна — спосіб пізнання права, в основі якого лежить ціннісне сприйняття соціально-правової дійсності, а критерій істинності становлять загальнолюдські цінності; 2) нормативна — спосіб правопізнання, за допомогою якого право розглядається як сукупність офіційно визнаних державою настанов (норм), [4, с. 149–151].

Висновок. У XIX–XX ст. проблема маніпулювання свідомістю поступово виходить на власне юридичний рівень дослідження. Такий стан речей зумовлений поживанням системи юридичних знань, а також сталим виокремленням власне юридичної ме-

тодології. Надалі проблема свідомості, маніпулювання свідомістю та маніпулювання свідомістю працівника ОВС стала предметом дослідження вузькопрофільних юридичних знань, зокрема юридичної деонтології, кримінології, криміналістики тощо. Кожен із цих наукових підходів пропонував і власні авторські дефініції інструментальним термінам проблеми, і шляхи до її вирішення.

Що стосується основ методології дослідження нашої проблеми, то вона окреслюється комплексом інструментарію, що обумовлений об'єктом і предметом нашої розвідки, підґрунтям якої є філософські, загальнонаукові та власне юридичні парадигми, підходи і методи, зокрема: філософські (в основі – право та його категорії – буття, екзистенція, людина, діяльність), юридичні (в основі – особа і право та їхні категорії – правоохоронець, прогрес правоохоронної діяльності, правопорушник); психологічні (в основі – особистість та категорії, пов'язані з нею – психіка, свідомість, маніпуляція) підходи; феноменологічний та герменевтичний, діалектичний, метафізичний, інтуїтивний, системно-структурний, функціональний, діяхронно-компаративний, діяльнісний, інструментальний, генетичний, спеціально-юридичний методи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусарев В. Д. Юридическая деонтология (Основы юридической деятельности): Учебное пособие / В. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – К.: Знание, 2005. – 655 с.
2. Кальной И. И. Философия права : учебник / И. И. Кальной. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2006. – 259 с.
3. Кельман М. С. Юридична наука як об'єкт методологічного дослідження: Монографія / М. С. Кельман. – Тернопіль : Тернограф, 2011. – 348 с.
4. Козенко Ю. О. Поведінка особи як предмет наукового пізнання та розуміння / Ю. О. Козенко // Проблеми державотворення та правотворення в Україні : матер. всеукр. круглого столу. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 149–151.
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Юридична психологія : Навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Кошинець. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 448 с.

